

KECSKEMÉTI GÁBOR

FILICZKY JÁNOS (CSAKNEM) ISMERETLEN KÖSZÖNTŐVERSE

Filiczky János (1580 k.–1622), a 17. század első két évtizedében tevékeny, európai ismertséggel bíró neolatin költő biográfiájáról és bibliográfiájáról a Heidelbergben tanult magyarországi diákok adattárából tájékozódhatunk.¹ Innét tudható, hogy hosszú külföldi peregrinációja során előbb Görlitzben, aztán Prágában járt, 1605-től herborni, 1608-tól marburgi és siegeni, 1611-től heidelbergi diák volt, később Bázelen és Altdorfban is megfordult. 1617-ben tért haza, a sárospataki iskola tanára lett, és annak rektoraként fejezte be életét. Közismert Szenci Molnár Alberttel való kapcsolata, akinek zsoldárfordítását magyar nyelvű verssel köszöntötte,² Marburgban pedig közös szálláson is voltak Kunigunda Ferinaria házájánál.³ Latin versei 1614. évi bázeli gyűjteményének nagy részét újraközölte a *Delitiae poetarum Hungaricorum* c. antológia (1619), az ebben való hatvanegynéhány lapos szereplése tette a késő-humanista magyarországi latin költészet egyik legismertebb, európai rangú képviselőjévé.⁴

Van Filiczkynek még egy olyan latin verse, amellyel ugyancsak a korabeli Európa humanista elitjének érdeklődésétől kísért vállalkozásban szerepelt, amelyre a hazai kutatás azonban még sosem figyelt fel. Köszöntőverset írt ugyanis a Cicero összes műveit megjelentető pfalzi vállalkozás első, a retorikaelméleti írásokat közreadó kötetéhez. A négykötetes összkiadás Janus Gruter (1560–1627) heidelbergi professzor nevéhez kapcsolódik, de a kötetek nem helyi nyomdában, hanem igényes, reprezentatív kivitelben, a német-római császár és a francia király privilégiumával, a hamburgi Froben-

¹ HELTAI János, *Adattár a heidelbergi egyetemen 1595–1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról*, OSZK Évk. sz. n.(1980), 243–347, 278–279.

² *Régi magyar költők tára: XVII. század, 1. A tizenöt éves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete*, kiad. BISZTRAY Gyula, KLANICZAY Tibor, NAGY Lajos, STOLL Béla, Bp., Akadémiai Kiadó, 1959, 90. sz. Erről újabban: IMRE Mihály, „Úton járásnak megírása”: *Kulturális emlékezet, retorikai-poétikai elvek érvényesülése Szenci Molnár Albert műveiben*, Bp., Balassi Kiadó, 2009 (Humanizmus és Reformáció, 31), 249.

³ SZENCI MOLNÁR Albert *Naplója*, kiad., ford., bev., jegyz. SZABÓ András, Bp., Universitas Könyvkiadó, 2003 (Historia Litteraria, 13), 82, 154.

⁴ *Delitiae poetarum Hungaricorum: Nunc primum in hac Germania exhibitae*, ed. Johannes Philippus PAREUS, Francofurti, 1619, 465–530. A kötet értékelése: Andor TARNAI, *Lateinische Lyrik in Ungarn im 16–17. Jahrhundert*, ALitt, (1984), 233–242; Uő, *Latin Poetry in Hungary in the 16th and 17th Centuries*, Hungarian Studies, 10(1995), 279–289; Uő, *Deutschland als Zentrum der internationalen lateinischen Dichtung im Späthumanismus = Das Ende der Renaissance: Europäische Kultur um 1600*, Hrsgg. August BUCK, Tibor KLANICZAY, Wiesbaden, Harrassowitz, 1987 (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung, 6), 155–164; HELTAI János, *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*, Bp., Balassi Kiadó, 1994 (Humanizmus és Reformáció, 21), 80–81.

műhelyben jelentek meg, 1618–1619-ben. Arról, hogy az első kötetben⁵ Filiczky János verse is olvasható, nem tud az RMK III. és annak pótlásai, de még annak a könyvtárnak, a wolfenbütteli Herzog August Bibliotheknek a számos új felfedezést tartalmazó Hungarica-katalógusa sem,⁶ ahol az eredeti példány kézbevitelére módomban nyílt. Ilyesformán a latin vers a hazai kutatók előtt teljességgel ismeretlennek nevezhető, annak ellenére, hogy a nemzetközi kutatás a közelmúltban már felfigyelt rá. A párizsi központból megszervezett, a kora újkori humanisták filológiai tevékenységének adattárát összeállító nagy európai vállalkozás egyik első olyan kötete, amely németországi humanisták működésének adatait gyűjtötte össze, Janus Gruter filológusi életművét összegezte.⁷ E jegyzetelt adattár- és szövegkiadás-kötetben – a kiadások összes többi paratextusával együtt – a köszöntőversek is olvashatók, így Filiczky versének modern, jól hozzáférhető, tudományos igényű kiadása is van. A magyarországi kutatásban azonban ez a tény sem keltett nagy visszhangot. A vállalkozás Gruter-kötetének hazai ismertetésére ugyan sor került, és abban a recenzens rögzíti a köszöntővers létezését, ám nem emeli ki, hogy ezzel a Filiczky-életmű új darabbal, a magyarországi könyvészet pedig új RMK III.-tétellel gyarapodott.⁸ Más hazai kutató pedig tudomásom szerint még nem reflektált az adatra és a szövegre. Ráadásul a dolog fontossága nem is Filiczky felől mérhető fel igazán. Az alábbiakból talán kitűnik, hogy a köszöntővers a heidelbergi, egyáltalán a németországi egyetemi peregrináció révén Magyarországra érkező szellemi hatások egy alig tanulmányozott körét, új tartalmi aspektusát teszi jól láthatóvá, kutatását pedig sürgető feladattá.

A Cicero-kiadás első kötetének élén olvasható Gruter keltezetlen *Lectori benevolója*,⁹ amely tisztázza az edíció keletkezésének történetét. Kitűnik belőle, hogy a kiadás meghatározó összetevője, talán ötletadó indítéka Janus Gulielmus (1555–1584) kézírathagyatéka volt. Gulielmus 1575-től orvostudományt, jogot és latin irodalmat tanult Rostockban, 1579-től pedig Kölnben, ahol katolizált. 1583-ban Párizsba utazott, majd 1584-ben Jacques Cujas (1520–1590) tanítványa volt Bourges-ban, ahol fiatalon meghalt. Latinra fordította Euripidész egy drámáját, filológiai munkákat adott ki többek között Plautushoz. A tehetséges filológus Gulielmus kapcsolatban állt kora vezető humanistáival, ám katolizálásával elidegenítette magát a protestáns észak-németországiaktól. Valamivel fiatalabb nemzedéktársa, Gruter azonban – aki 1585–1586 telén Gulielmus szülővárosán,

⁵ Marcus Tullius CICERO, *Opera omnia quae exstant ex sola fere Codd Mss. fide emendata: Tomus primus quo omnes eius libri oratorii continentur*, studio atque industria Jani GULIELMII, Jani GRUTERI, Hamburg, ex bibliopolio Frobeniano, 1618.

⁶ S. Katalin NÉMETH, *Ungarische Drucke und Hungarica 1480–1720: Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel – Magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok 1480–1720: A wolfenbütteli Herzog August Könyvtár katalógusa, I–III*, München etc., Saur, 1993.

⁷ *Die deutschen Humanisten: Dokumente zur Überlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur in der Frühen Neuzeit, Abteilung I: Die Kurpfalz, Band I/2: Janus Gruter*, Hrsgg. Wilhelm KÜHLMANN, Volker HARTMANN, Susann EL KHOLI, Turnhout, Brepols, 2005 (Europa humanistica: Collection publiée par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes).

⁸ EKLER Péter ismertetése: MKsz, 123(2007), 402–404.

⁹ CICERO 1618, *i. m.*, a3r–a4v; KÜHLMANN–HARTMANN–EL KHOLI 2005, *i. m.*, 900–936.

Lübecken át utazott Rostockba, ahol 1586–1588 között működött – nagyra tartotta és őrizte az emléket: elsiratta a *Manes Gulielmiben*, ami *Pericula c. elégiagyűjteményének* második könyve (1587), műveit felvette a *Delitiae poetarum Germanorum* (1612). A sok kéziratot kollacionáló Gulielmus jelentős filológiai munkásságot fejtett ki Cicero művei körül is. Egyedüli kéziratosa példánya, amely a saját maga és más eruditus férfiak által német, francia, belga könyvtárakban összegyűjtött sok „variantes lectiones”-t tartalmazott, amint Gruter beszámol róla, harminc évet rejtezett, míg előkerült az örökösöktől. Ez adta volna ugyan az új Cicero-összkiadás törzsét, Gruter azonban maga is jelentős filológiai erőfeszítéseket tett elődje munkájának kiegészítésére és meghaladására: „quod tamen pendere volui ab auctoritate codicum Bibliothecae Palatinae.” Amikor V. Frigyes pfalzi választófejedelem e munkára rendelte, azzal kezdte, hogy Gulielmus jegyzeteit összevetette a pfalzi kódexekkel és így kiegészítette őket. „Quare cum Chirographi illi libri praestiterint, nunc lapidem Lydium, nunc virgulam Mercurii, denique pro Helice mihi fuerint ac Cynosura, iisdem auctoribus admodum multa, scabie prius atque ulceribus foeda, in pristinum restitui nitorem: adminiculantibus praeterea editionibus aevi vetustissimi; quas aerumnabili labore frequentissime consului. interim semper fere fuit pro regula, editio Petri Victorii, omnium profecto ante hanc nostram et castissima et castigatissima. Aldi enim patris infinitis locis mutila erat. Pauli vero filii licentiosior in admittendis coniecturis: cui probe secundas facit Aldi nepotis. nam Lambiniana sane nimium sibi indulserat. et sic tamen nonnunquam lectioni earum impressionum adhaesi; tunc scilicet cum retro vulgatae nihil subesset gratiae, nihil venustatis; neque ei ullum veniret a manuscriptis subsidium. Editiones quibus praefixum nomen Sturmii, Bruti, aliorumve; eas etiam frequenter consului; sed nihil fere umquam reperi operae pretium. saepius tamen meminisse mutationis eorundem in Notulis meis...” Mint az elmondottakból kitűnik, legnagyobb mértékben tehát Pietro Vettori (1499–1585) hatkötetes kiadására támaszkodott (Velence, 1534–1536, megj. 1537), amelynek *castigationes*-ét egyébként a Joachim Camerarius-féle négykötetes kiadás is közölte (Bázel, Hervagius, 1539–1540). Az idősebb Aldus (1452 k.–1515) kiadását szerfelett csonkának találta, Paulus Manutius (1512–1574) 1540–1546 között megjelent tízkötetes kiadását és az ifjabb Aldus Manutius (1547–1597) szöveggondozásait pedig szabados konjektúrákban bővelkedőknek, amelyekben Denys Lambin (1519 k.–1572) párizsi kiadása (1565–1566) is igen messzire ment. Mégis hasznukat vette azokon a helyeken, ahol a bevett olvasatok dísztelenségük lerontja, és a kéziratok sem nyújtanak segítséget. Johann Sturm (1507–1589) és Giovanni Michele Bruto (1517–1594) Cicero-levélkiadásait és mások szövegeit is figyelmesen átnézte, ezek azonban nem érték meg a velük járó fáradságot. Ha részletesebben dokumentálta volna mindezen kiadások eltéréseit és a saját döntéseit, nem három évet, hanem egy évtizedet vagy többet kellett volna ezzel eltöltenie. A munka legfőbb hozama így a több mint kétszáz pfalzi Cicero-kódex figyelembevétel volt, amelyek alapján több mint ezer helyen javított. A munkamódszer felvázolása után Gruter két hosszú listán sorolja fel humanista elődeit és kortársait. Az első névsor azoké a tanároké, diáktársaké, vendégbarátoké, asztaltársaké, barátoké, akik bizonyíthatják, ha még élnek, Gruternak fiatalokora óta szövegjavításokkal eltöltött kitaró munkáját, amelynek tanúi voltak és

amelyben segítettek, barátságukkal pedig kárpótolták fáradságáért. A második lista azokról készült, akiknek írásából merített munkája során. A két terjedelmes, részben reprezentációs célú névsor után jóval rövidebb, tételes felsorolás is következik még azokról, akik a Cicero-kiadásban tényleges közreműködésükkel nyújtottak segítséget. David Hoeschel augsburgi kéziratok olvasatait adta; Andreas Schott a *Tusculanae disputationes* és az *Epistolae ad familiares* vatikáni kéziratának szövegét; Johannes Isaak Pontanus kollacionálta Angelo Poliziano kéziratát; Daniel Heinsius átengedte Joseph Justus Scaliger *De finibus*-kéziratát; Michael Piccart betekintést engedett Obertus Gifanius latin szerzőkhöz készült kommentárjaiba; Claude Dausque átadta az *Epistolae ad Atticum*hoz készített konjektúráit; Pierre Dupuy (Puteanus) nagyrészt rendelkezésre bocsátotta apja, Claude korrektúráit; David Leclerc az *Epistolae ad Atticum*ot annotálta Siméon Dubois (Bosius) kiadása nyomán; Janus Gebhard gondozta az *Epistolae ad familiares*, a *Tusculanae disputationes* és a *De legibus* szövegét. A két bővebb és a szűkebb listán mindösszesen egyetlen magyar név található, az első felsorolásban olvasható Andreas Dudithiusé. Gruter előszavának végén mind erősebben érezhető a személyes hangvétel és a humanista öntudat. Gyermekkorától kollacionál antik szerzőket, írja, és korában senki sincs, akivel ne mérhetné össze magát. Felsorolja korábbi és tervezett további kiadásait is, majd e szavakkal ad (lét)összegzést: „...sicut a pueritia dedidi me Camoenis ac Gratiis; ita iam inter has cani capitis nives, sum earum totus; eroque dum ero.”

A Gulielmusról szóló néhány *elogium*, prózai méltatás után következik a Cicero-kiadást köszöntő versek sorozata, Johannes Ulricus, Janus Lernut[j]us, Daniel Heinsius, Petrus Scriverius, Michiel van der Haghen, Johannes Isaak Pontanus, Georg Rem, Caspar Dornau, Kaspar Cunradi, Johann Huswedel, Christoph Arnoldi, Johannes Seusse, Joannes Filiczkyus de Filefalva, Salomon Codomann, Bartholomaeus P. F. Merula, Melchior Adam, Valentin Cremcovius költeményei.¹⁰ Ez egyébként nem az összes köszöntővers: a negyedik kötet végén a versek még folytatódnak újonnan összeszedett további darabokkal.¹¹

A fényes névsor többnyire Gruter régi barátait fedi, akiknek egy része már korábbi filológiai vállalkozásait is lelkesen köszöntötte. A Szenci Molnárral is barátságban álló Georg Rem (1561–1625) a legkorábbi olyan barát közöttük, akinek dokumentálható része volt a Gruter szövegkiadásai körüli nyilvánosság megteremtésében és alakításában: már Gruter 1592. évi Seneca-kiadását is verssel üdvözölte. Amikor 1602-ben megjelent Gruter római feliratgyűjteménye,¹² többek között Johannes Ulricus (1573–?, jogász, zweibrückeni udvari tanácsos), Janus Lernutius (Jan Lernout, 1545–1619, élete nagy részében szülővárosa, Bruges városi hivatalviselője), Daniel Heinsius (1580–1655, a leideni egyetem filológus professzora), Petrus Scriverius (1576–1660) és Michiel van der Haeghen (†1617, mindketten a *Delitiae poetarum Belgicorum*ban is szereplő neolatin költők), Johannes Isaak Pontanus (1571–1639, Tycho Brahe tanítványa, élete végén

¹⁰ CICERO 1618, *i. m.*, a6v–a8v; KÜHLMANN–HARTMANN–EL KHOLI 2005, *i. m.*, 940–956.

¹¹ *Uo.*, 957–964.

¹² Anthony T. GRAFTON, *J. J. Scaliger's Indices to J. Gruter's Inscriptiones Antiquae: A Note on Leiden University Library MS Scal. 11*, *Lias*, 2(1975)/1, 109–113.

harderwijki matematika- és filozófiaprofesszor) és Johann Huswedel (1575/76–1651, a 17. század első felében váltakozva Hamburgban és Rostockban tanító gimnáziumi tanár) írtak köszöntőverseket hozzá.¹³ A Cicero-kiadást köszöntő többi versszerző ugyan nem szerepelt Gruter korábbi vállalkozásainak paratextus-szerzői között, de a heidelbergi filológus velük való kapcsolata is általában régebbi keletű volt. Caspar Dornaunak (1577–1632), előbb görlitzi rektornak, majd a beutheni akadémiai gimnázium etikaprofesszorának, 1620-tól a sziléziai rendek szolgálatában álló orvosnak a verseit a *Delitiae poetarum Germanorumban* szerepeltette Gruter. Kaspar Cunradi (1571–1633) boroszlói orvos verseit ugyancsak felvette a *Delitiae poetarum Germanorumba*, a *Delitiae poetarum Gallorum* (1609) harmadik kötetét pedig neki ajánlotta. Ugyancsak ajánlással tisztelte meg Gruter Salomon Codomann (†1621) lutheránus teológust: a *Delitiae poetarum Germanorum* hatodik kötetét ajánlotta neki. Hosszú ideje tartott az ismeretsége Melchior Adam (†1622) biográfussal is, aki 1600 óta volt a heidelbergi paedagogium tanára, konrektora, majd rektora. Johannes Seusse (1566 k.–1631) költő és mecénás, a százás választófejedelmi konzisztórium tagja, August Buchner és Friedrich Taubmann barátja volt. Keveset tudunk Valentin Cremcovius (1603-ban salzai iskolamester) személyéről, Gruterral való kapcsolatáról pedig semmi közelebbit. Bartholomaeus Merula nyilvánvalóan Lipsius leideni utódának, Paulus Merulának (1558–1607) a fia, akinek a filológus atya minden bizonnyal a jó egy századdal korábban élt neves itáliai humanista után választott keresztnévet, e fiú életéről azonban nincs több információnk. Christoph Arnoldi-ról pedig semmit sem tudunk.

Ebben a többnyire jelentős társaságban foglal tehát helyet Filiczky költeménye, a nagyjából a szerzőik társadalmi rangsorát tükröző sorrendben elhelyezett versek második felében, de itt sem jelentéktelen helyen. Filiczky verse nemcsak szövegszerű újdonság minden korábban ismert gyűjteményének anyagához képest, hanem az is elmondható, hogy a Filiczky-*corpusban* egyetlen további olyan verset sem ismerünk, amely Gruterhoz vagy a Cicero-kiadást köszöntő bármely személyhez szólna vagy kapcsolódna. Az tehát, hogy Filiczkyt e személyi kör tagjaként figyelembe vették, a készülő Cicero-kiadásról tájékoztatták, és abba tőle verset kértek vagy fogadtak el, minden tekintetben új adatok sorát jelenti a magyarországi költő személyi kapcsolatrendszere tekintetében.

Semmilyen korábbi adattal nem rendelkezünk még Gruter és Filiczky kapcsolatáról sem. Holott ez a kapcsolat nyilvánvaló és kézenfekvő: az 1592-től egészen a város pusztulásáig Heidelbergben tanító professzor és az ott legkésőbb 1611 áprilisában felbukkanó, de számos más németországi és svájci városban is kitűnő kapcsolatokkal rendelkező magyarországi költő nemcsak ismerhette, hanem feltétlenül ismerte egymást. Hiszen Gruter a heidelbergiek meghatározó tekintélyű humanista filológusa volt, az a személy, akivel a kötetnyi versét már a tízes évek első felében sajtó alá rendező neolatin költőt az érdeklődés, a szellemi affinitás nyilvánvaló köteléke kapcsolta össze. Hogy Filiczky és

¹³ Az utóbbi két személy, Pontanus és Huswedel már Gruter *album amicorum*ában is szerepel, ők ketten a legkésőbbi bejegyzők, 1600 májusában és októberében, Heidelbergben. Chris L. HEESAKKERS, *Das Stammbuch des Janus Gruterus*, Bibliothek und Wissenschaft, 21(1987), 68–113, 94, 103.

Georg Rem is ismerték egymást – már 1605 óta –, tudjuk.¹⁴ Nagyon valószínű, hogy ismeretség vagy legalább kölcsönös ismertség a köszöntőverseket író kör több más tagjával is összeköthette Filiczky Jánost.

És valószínűleg nemcsak őt. Az új versszövegnek ugyanis – noha Filiczky pályája sokban eltér a tipikus heidelbergiánus karriertól¹⁵ – nemcsak Filiczky tekintetében van meg a fontossága. A külföldön, így egyebek között Heidelbergben tanuló magyar fiatalok többnyire teológushallgatók voltak, akik hazai főiskola híján külföldi egyetemeken készültek fel lelkészi hivatásukra. Csak azt követően indultak tanulmányútjukra, miután hazájukban befejezték a gimnáziumi osztályokat, sőt általában az idehaza elérhető legmagasabb tanulmányokat, a filozófiai kurzust is teljesítették a legfontosabb erdélyi és magyarországi iskolákban. Így külföldön csak a teológiai karra iratkoztak be, vagyis általában nem látogatták a bölcsészeti kar kurzusait, amelyeken a németországi retorikai kultúra és annak humanista beágyazottsága tekintetében mérvadóan tájékozódhattak volna. Teológiai tanulmányaik során figyelmük már nyilvánvalóan az egyetemeken elérhető dogmatikai álláspontok, etikai konzekvenciáik és a kifejtésükhöz szükséges speciálisan homiletikai tudnivalók felé fordult. Régóta hangsúlyozom, hogy ennek ellenére nyilvánvaló az is, hogy a felsőbb tanulmányaikat folytató diákok rendszeresen megjelentek az egyetem ünnepélyes rendezvényein – beleértve mind ifjabb diáktársaik filozófiai disputációit és retorikai deklamációit, mind a helyi politikai eseményekhez köthető alkalmakat –, és így megvolt a módjuk a bölcsészeti karokon oktatott ismeretkörök áttekintésére, az azok újabb vagy vitatottabb trendjeit kommentáló, laudatív vagy vituperatív propaganda érveinek észlelésére, konzekvenciáinak átgondolására is.¹⁶ Nem volt ez másként a bölcsészeti kart foglalkoztató humanista filológiai-textológiai vállalkozásokkal sem: az egyetem klasszika-filológiai vagy humanista érdeklődésének arculatát meghatározó professzoroknak legalább a fontosabb és/vagy akként méltatott publikációi minden bizonnyal legalábbis észlelhetők voltak a teológushallgatók számára is, a legrosszabb esetben is legalább az ezekről való értesülést bizvást feltételezhetjük a tanulmányaikat épp ott folytató hallgatókról. Vagyis például Heidelbergnek nemcsak a magyarországi kálvinista teológiai és politikai gondolkodás arculatának kialakításában van jelentősége. A pfalzi könyvtár kincsei és az azokat kiaknázó könyvtáros-professzor humanista filológusi működése a szövegkiadási-szövegkritikai vállalkozások iránti – változó mértékben reflektált – figyelmet is kialakíthattak abban az igen népes, meghatározó eszmetörténeti jelentőségű csoportban, amelynek tagjait heidelbergi peregrinusként számon tartjuk. Helyénvaló, hogy David Pareus és a többiek irénikus teológiai rendszerei azok az elsődleges eszmei források, amelyek Heidelberggel kapcsolatban felidéződnek

¹⁴ SZENCZI MOLNÁR Albert *Naplója, levelezése és irományai*, kiad., bev. DÉZSI Lajos, Bp., MTA, 1898, 186, 193, 206, 378.

¹⁵ HELTAI 1994, *i. m.*, 15, 48.

¹⁶ KECSKEMÉTI Gábor, „A böcsületre kihaldott ékes és mesterséges szóllás, írás”: *A magyarországi retorikai hagyomány a 16–17. század fordulóján*, Bp., Universitas Kiadó, 2007 (Irodalomtudomány és Kritika: Tanulmányok), 243.

bennünk,¹⁷ ám az is mélyen indokolt, ha legalább azokat a fontosabb klasszikus auktorokat megnevezzük, akiknek az életműve – esetenként akár erőteljes filológiai koncepciók kialakításáig terjedő – érdeklődés és interpretáció tárgya volt ugyanabban a környezetben. Csak Gruter fontosabb filológusi vállalkozásait felsorolva is tekintélyes listát kapunk: Apuleius, Florus, Livius, Martialis, Plautus, ifj. Plinius, Sallustius, a filozófus és a rétor Seneca, Tacitus, Theophülaktosz Szimokattész, Velleius Paterculus, a *Historia Augusta* és még számos más szerző és mű vagy szövegmegállapító, vagy kommentáló ténykedésének tárgya volt, jelentős eredményekkel és esetenként a 19. századig tartó hatással. Ennek a heidelbergi filológiai fénykornak a betetőzője a négykötetes Cicero-vállalkozás, amely után hasonló jelentőségű és össz-európai figyelemre számot tartó munkát Gruternak már csak egyszer, közvetlenül az 1622. évi összeomlás előtti utolsó pillanatban, 1621-ben, Plautusának wittenbergi megjelenésével sikerült összehoznia.¹⁸ Így annak még valami szimbolikus jelentősége is van, hogy ha előbb nem, hát a heidelbergi humanizmust a csúcra emelő Cicero-kötetben egy magyarországi humanista is csatlakozott az ünneplők népes csapatához.

Az van még hátra, hogy magának a köszöntőversnek a szövege is megjelenjék ebben a közleményben. Akár az eredeti nyomtatványból, akár a hivatkozott modern szövegközlésből idemácsolhatjuk,¹⁹ a két szöveg megegyezik, és sem textológiai, sem interpretációs nehézségeket nem vet fel. A modern kiadás sajtó alá rendezői azt is megállapították, hogy a versnek a Rómába hurcolt heidelbergi gyűjteményben a kissé eltérő szövegű kézírata is megvan²⁰ (az eltérésekről nem közöltek összeállítást).

IOAN[NIS] FILICZKYI DE FILEFALVA.

AUDIO percupide, polyhistor JANE; diserti
 Pistrinum quod adhuc te Ciceronis habet.
 Tullius haud alium Sostera, nec optet Apollo:
 Qui melius medicas applicet arte manus.
 5 Vidimus in Tacito κρῖσεως rata quam sit amussis:
 Testis et ingenii divitis Vmber adest.
 Vidimus ut tingant tua nectare corda Camoenae;
 Vt Charites indant mella liquata labris.
 Dulcia quin igitur proponis in orbe theatri
 10 Liba, parens Latii quae dedit eloquii?

¹⁷ HELTAI 1994, *i. m.*, 50–94.

¹⁸ A köszöntőversék íróinak jelentős hányada ott még egyszer visszaköszön, sőt további nemzetközi kapcsolatok válnak láthatóvá, mindennek azonban már nyíltan a harmincéves háború egyik táborának diplomáciai összefogását kifejező tétje van. A részletekről: Leonard FORSTER, „*Virtutis atque eruditionis consortium*“: *Janus Gruters Plautusausgabe von 1621 und der Heidelberger Dichterkreis = Opitz und seine Welt: Festschrift für George Schulz-Behrend zum 12. Februar 1988*, Hrsgg. Barbara BECKER-CANTARINO, Jörg-Ulrich FECHNER, Amsterdam–Atlanta GA, Rodopi, 1990 (Chloe: Beihefte zum *Daphnis*, 10), 173–184.

¹⁹ CICERO 1618, *i. m.*, a8r; KÜHLMANN–HARTMANN–EL KHOLI 2005, *i. m.*, 952.

²⁰ Bibliotheca Apostolica Vaticana, Cod. Pal. lat. 1906, 116r.

Quin das e Seneca bellaria lecta sophies?
Quin Livii promiss ferula rara tui?
Non bene distuleris, hodie quod possit haberi:
Crastina saepe novas objicit hora moras.
15 Adde, quod et plagiis scateant haec secula multis:
Et huic cedat honos; sed ferat alter onus.
Dum potes, affer opem; non omnibus aequa facultas;
Te pridem Musae laude per astra ferunt.
Quod cupis omne capis, quare ne differ in annum,
20 Quae tibi largiri lux hodierna potest.

Az 5. sorban Gruter Tacitus-kiadására van utalás (*Opera quae exstant*, 1607, majd 1672 és 1721 között még négy kiadás), a 11. sorban az 1591 óta nehezen megszámálható variációban és kiadásban megjelent sokféle Seneca-kiadásra és -kommentárra, a 12. sorban az először 1607-ben és 1612-ben két kötetben, majd egészen 1827-ig számos új kiadásban megjelent Liviusra. Nos, igen, a 17–20. sorokban pedig Heltai Jánosra, akit az Isten sokáig éltessen Filiczky János jókívánságaival, és akire egyébként a súlyos nagy kort, épp az 58. évét taposó Gruter előszava zárlatának is vonatkoznia kell: „...sicut a pueritia dedidi me Camoenis ac Gratiis; ita iam inter has cani capitis nives, sum earum totus; eroque dum ero.”